Bilgisayar Mimarileri

Bilgisayarların Dili Komut Kümesi Mimarisi – 3

(Instruction Set Architecture (ISA))

Okuma Listesi

Gerekli

- Computer Organization and Design: The Hardware Software Interface [RISC-V Edition] David A. Patterson, John L. Hennessy
 - 2. Bölüm (2.6, 2.7, 2.8, 2.10)

Önerilen

- Computer Organization and Design: The Hardware Software Interface [RISC-V Edition] David A. Patterson, John L. Hennessy
 - 2. ve 3. Bölümler

RISC-V operands

Name	Example	Comments
32 registers	x0-x31	Fast locations for data. In RISC-V, data must be in registers to perform arithmetic. Register x0 always equals 0.
2 ⁶¹ memory words	Memory[0], Memory[8],, Memory[18,446,744,073,709,551, 608]	Accessed only by data transfer instructions. RISC-V uses byte addresses, so sequential doubleword accesses differ by 8. Memory holds data structures, arrays, and spilled registers.

Category	Instruction	Example	Meaning	Comments
	Add	add x5, x6, x7	x5 = x6 + x7	Three register operands; add
Arithmetic	Subtract	sub x5, x6, x7	x5 = x6 - x7	Three register operands; subtract
-11111111111111111111111111111111111111	Add immediate	addi x5. x6. 20	x5 = x6 + 20	Used to add constants

W 444 - V44	SIINTFORE	LEADS WE WE WILL	U 5 - W 5 - W./	Three register appropriate subtract	
Category	Instruction	Example	Meaning	Comments	
	Load doubleword	ld x5, 40(x6)	x5 = Memory[x6 + 40]	Doubleword from memory to register	
	Store doubleword	sd x5, 40(x6)	Memory[x6 + 40] = x5	Doubleword from register to memory	
	Load word	1w x5. 40(x6)	x5 = Memory[x6 + 40]	Word from memory to register	
	Load word, unsigned	1wu x5. 40(x6)	x5 = Memory[x6 + 40]	Unsigned word from memory to register	
	Store word	sw x5, 40(x6)	Memory[x6 + 40] = x5	Word from register to memory	
	Load halfword	1h x5, 40(x6)	x5 = Memory[x6 + 40]	Halfword from memory to register	
Data transfer	Load halfword, unsigned	1hu x5. 40(x6)	x5 = Memory[x6 + 40]	Unsigned halfword from memory to register	
	Store halfword	sh x5, 40(x6)	Memory[x6 + 40] = x5	Halfword from register to memory	
	Load byte	1b x5, 40(x6)	x5 = Memory[x6 + 40]	Byte from memory to register	
	Load byte, unsigned	1bu x5. 40(x6)	x5 = Memory[x6 + 40]	Byte unsigned from memory to register	
	Store byte	sb x5, 40(x6)	Memory[x6 + 40] = x5	Byte from register to memory	
	Load reserved	1r.d x5, (x6)	x5 = Memory[x6]	Load; 1st half of atomic swap	
	Store conditional	sc.d x7, x5, (x6)	Memory[x6] = $x5$; $x7 = 0/1$	Store; 2nd half of atomic swap	
	Load upper immediate	1ui x5, 0x12345	x5 = 0x12345000	Loads 20-bit constant shifted left 12 bits	
	2 200	1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1	TARREST OF CHARLES OF COLUMN TO	Change of the Control	

Category	Instruction	Example	Meaning	Comments
	And	and x5, x6, x7	x5 = x6 & x7	Three reg. operands; bit-by-bit AND
	Inclusive or	or x5, x6, x8	x5 = x6 x8	Three reg. operands; bit-by-bit OR
Laginal	Exclusive or	xor x5. x6. x9	$x5 = x6 ^ x9$	Three reg. operands; bit-by-bit XOR
Logical	And immediate	andi x5, x6, 20	x5 = x6 & 20	Bit-by-bit AND reg, with constant
	Inclusive or immediate	ori x5, x6, 20	x5 = x6 20	Bit-by-bit OR reg. with constant
	Exclusive or immediate	xori x5. x6. 20	$x5 = x6 ^ 20$	Bit-by-bit XOR reg. with constant

Category	Instruction	Example	Meaning	Comments
	Shift left logical	s11 x5. x6. x7	x5 = x6 << x7	Shift left by register
	Shift right logical	sr1 x5, x6, x7	x5 = x6 >> x7	Shift right by register
	Shift right arithmetic	sra x5, x6, x7	x5 = x6 >> x7	Arithmetic shift right by register
Shift	Shift left logical immediate	s111 x5. x6. 3	x5 = x6 << 3	Shift left by immediate
	Shift right logical immediate	srli x5, x6. 3	x5 = x6 >> 3	Shift right by immediate
	Shift right arithmetic immediate	sraf x5, x6, 3	x5 = x6 >> 3	Arithmetic shift right by immediate

x30

Take the court of the state of	Example	Meaning	Comments
anch if equal	beq x5, x6, 100	if (x5 == x6) go to PC+100	PC-relative branch if registers equal
anch if not equal	bne x5. x6. 100	if (x5 != x6) go to PC+100	PC-relative branch if registers not equal
anch if less than	blt x5, x6, 100	if (x5 < x6) go to PC+100	PC-relative branch if registers less
anch if greater or jual	bge x5. x6. 100	if (x5 >= x6) go to PC+100	PC-relative branch if registers greater or equal
anch if less, unsigned	bltu x5, x6, 100	if (x5 < x6) go to PC+100	PC-relative branch if registers less, unsigned
anch if greater or qual, unsigned	bgeu x5, x6, 100	if (x5 >= x6) go to PC+100	PC-relative branch if registers greater or equal, unsigned
mp and link	jal x1, 100	x1 = PC+4; go to PC+100	PC-relative procedure call
mp and link register	jalr x1, 100(x5)	x1 = PC+4; go to $x5+100$	Procedure return; indirect call
a a a a a a a a a	nch if not equal nch if less than nch if greater or ial nch if less, unsigned nch if greater or ial, unsigned np and link	nch if not equal bne x5, x6, 100 hch if less than blt x5, x6, 100 hch if greater or hall blt x5, x6, 100 hch if less, unsigned blt x5, x6, 100 hch if greater or hal, unsigned hp and link bne x5, x6, 100 hch if greater or hal, unsigned hp and link jal x1, 100	nch if equal beq x5, x6, 100 if (x5 == x6) go to PC+100 nch if not equal bne x5, x6, 100 if (x5 != x6) go to PC+100 nch if less than blt x5, x6, 100 if (x5 < x6) go to PC+100 nch if greater or bge x5, x6, 100 if (x5 >= x6) go to PC+100 nch if less, unsigned bltu x5, x6, 100 if (x5 < x6) go to PC+100 nch if greater or bgeu x5, x6, 100 if (x5 < x6) go to PC+100 nch if greater or bgeu x5, x6, 100 if (x5 >= x6) go to PC+100 nch if gr

Hafıza İşlemleri

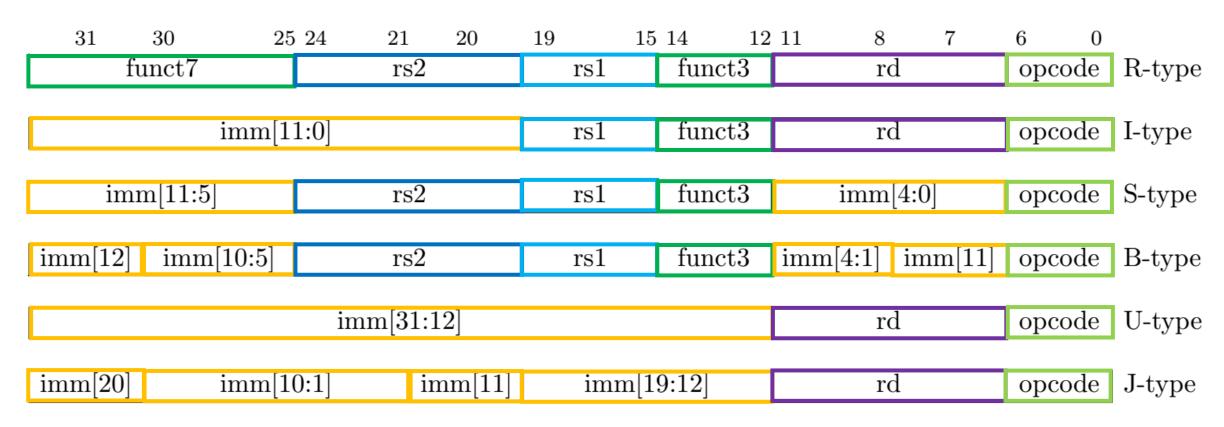
- RISC-V hafıza ve Registerlar arasında veri transferi yapan komutlar içerir.
- Bu tür komutlara Veri Aktarım Komutları (Data Transfer Instructions) denir.
- Verileri hafızadan bir registıra kopyalayan veri aktarım komutu yükleme (load) olarak adlandırılır.
- Bu komutun RISC-V adı **ld**'dir ve **load doubleword** anlamına gelir.
- g \rightarrow x20 h \rightarrow x21 A (Base Address) \rightarrow x22 (Base Register) 8 \rightarrow offset
- $\bullet g = h + A[8]$
- ld x9, 8(x22)// önce A[8]'i bir registıra transfer etmeliyiz
- add x20, x21, x9
- sd x20, 0(x23)

Sabit veya Anında İşlenenler (Constant or İmmediate Operands)

- Çoğu zaman bir program bir işlemde bir sabit kullanır; örneğin, bir dizideki bir sonraki öğeyi işaret edecek şekilde bir dizini artırmak.
- Bir sabit değerli hızlı toplama komutuna **add immediate** veya **addi** denir. x22 yazmacına 4 eklemek için sadece şunu yazarız.
- addi x22, x22, 4 // x22 = x22 + 4
- Aynı komutla bir değişkene değer de atanabilir. X0 içinde her zaman 0 değeri vardır.
- addi x22, x0, 4 // x22 = 4

Tüm RISC-V Komut Tipleri

RISC -V mimarisinde toplamda 6 adet komut türü vardır.

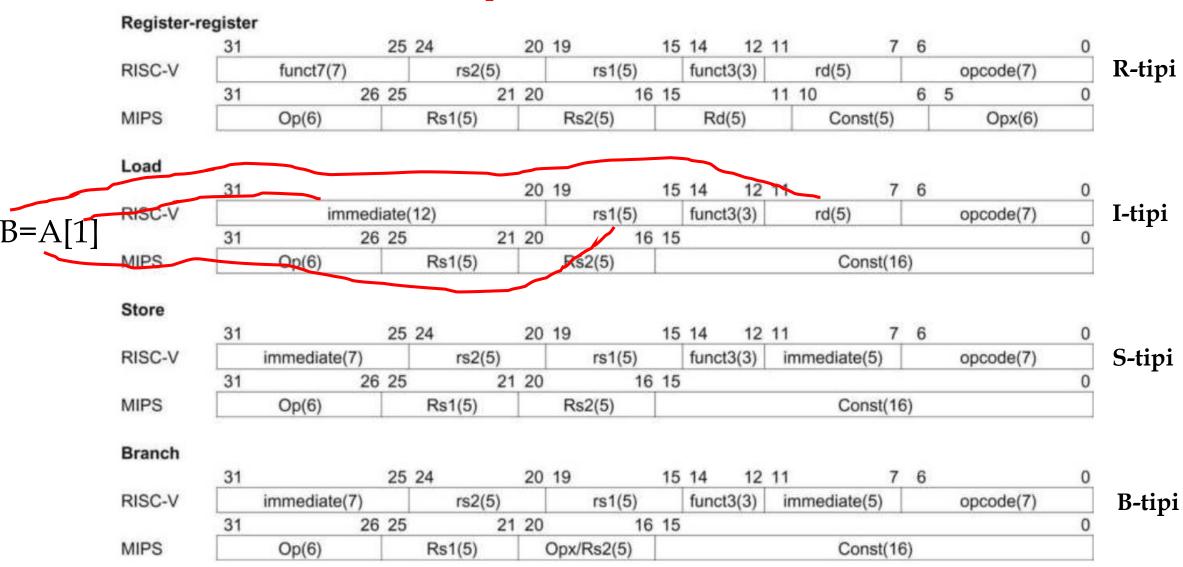

Komut türlerde aynı işlevlerin aynı sıraya koyulduğu görülüyor.

Bunun amacı -ileride de bahsedileceği gibi- daha sade devre tasarımıdır.

MIPS Komut Tipleri Karşılaştırması

MIPS'de 3 tip komut vardır: R - I ve J

RISC-V R-tipi Komut Kodlaması

fonk7	kr2	kr1	fonk3	hr	işkodu
7 bit	5 bit	5 bit	3 bit	5 bit	7 bit

RISC-V Komut Alanları

İşkodu(OpCode): (İşlem Kodu) İşlemi ve komutun formatını belirten alan.

hr: Hedef registırın adresini tutan alandır.

fonk3: (İşlev Kodu) İşkoduna ek olarak fazladan işkodu alanı.

kr1: Birinci kaynak registerın adresini tutan alandır.

kr2: İkinci kaynak registerin adresini tutan alandır.

fonk7: Fazladan işkodu alanı.

Ingilizce: funct7 rs2 rs1 funct3 rd opcode	İngilizce:	funct7	rs2	rs1	funct3	rd	opcode
--	------------	--------	-----	-----	--------	----	--------

RISC-V R-tipi Komut Kodlaması

fonk7	kr2	kr1	fonk3	hr	işkodu
7 bit	5 bit	5 bit	3 bit	5 bit	7 bit

Farklı aritmetik buyrukların **işkodu alanı aynı fonk3 ve fonk7 alanları** farklıdır:

Komut	Format	fonk7	kr2	kr1	fonk3	hr	işkodu
topla	R-tipi	000000	register	Register	000	register	0110011
çıkar	R-tipi	0100000	register	register	000	register	0110011

RISC-V R-tipi Komut Kodlaması

Bu kodlama her komut için uygun mu?

LD komutunu nasıl kodlayabiliriz?

a=b+c Gibi bir işlem için kulllanılır

fonk7	anlık	kr1	fonk3	hr	işkodu
7 bit	5 bit	5 bit	3 bit	5 bit	7 bit

ld x1, 17(x2)
$$//x1 = bellek[x2+17]$$

ld x1, 743(x2) $//x1 = bellek[x2+743]$

5-bit alan büyük anlık değerleri kodlamak için yeterli değil.

• Buyruk boyutlarının **sabit kalması** için **farklı komut tiplerine** ihtiyacımız var.

İyi tasarım bedel ödeme gerektirir.

RISC-V I-tipi Komut Kodlaması

Şu ana kadar gördüğümüz RISC-V kodlaması **R-tipi** (*register*) komutlar içindi.

I-tipi (immediate). Anlık değer, kaynak ve hedef register.

• Anlıkla topla (addi) ve yükle (1d) buyrukları.

anlık	kr1	fonk3	hr	işkodu				
12 bit	5 bit	3 bit	5 bit	7 bit				
12-bit 2'ye tümleyen değeri. • Negatif ve pozitif sayılar.								

a=b+5 a=b[5]

Gibi bir işlemler için kulllanılır

RISC-V S-tipi Komut Kodlaması

Kaydet (sd) komutu için de yeni bir kodlamaya ihtiyacımız var.

• İki kaynak registerı, bir anlık değer.

S-tipi komut formatı:

anlık [11:5]	kr2	kr1	fonk3	anlık [4:0]	işkodu
7 bit	5 bit	5 bit	3 bit	5 bit	7 bit

Kaynak registerlarının tüm formatlarda aynı yerde bulunması için S-tipi komutlarda anlık iki parçaya ayrılmıştır.

• Basit donanım.

RISC-V Komut Kodlaması

Her komut yapısı özel bir işkodu değerine sahiptir.

Donanım işkodu değerine bakarak komut formatını anlayabilir.

Şu ana kadar gördüğümüz komutların formatları ve komut alanları:

Komut	Format	fonk7	kr2	kr1	fonk3	hr	işkodu
topla	R-tipi	0000000	Reg	Reg	000	Reg	0110011
çıkar	R-tipi	0100000	Reg	Reg	000	Reg	0110011
Komut	Format	Anlık		kr1	fonk3	hr	işkodu
anlıkla topla	I-tipi	sabit değe	er	Reg	000	Reg	0010011
yükle	I-tipi	sabit değe	er	Reg	011	Reg	0000011
Komut	Format	anlık	kr2	kr1	fonk3	anlık	işkodu
kaydet	S-tipi	adres	Reg	Reg	011	adres	0100011

C Kodundan RISC-V Makine Koduna

A[30] = h + A[30] + 1;

Komut	Format	fonk7	kr2	kr1	fonk3	hr	işkodu
topla	R-tipi	0000000	Reg	Reg	000	Reg	0110011
çıkar	R-tipi	0100000	Reg	Reg	000	Reg	0110011

Komut	Format	Anlık	kr1	fonk3	hr	işkodu
a-topla	I-tipi	sabit değer	Reg	000	Reg	0010011
yükle	I-tipi	sabit değer	Reg	011	Reg	0000011

Komut	Format	anlık	kr2	kr1	fonk3	anlık	işkodu
kaydet	S-tipi	adres	Reg	Reg	011	adres	0100011

Derleyici Değişken Eşleştirmesi

A'nın başlangıç adresi → x10 h → x21

C Kodundan RISC-V Makine Koduna

$$A[30] = h + A[30] + 1;$$

Derleyici Değişken Eşleştirmesi

A'nın başlangıç adresi → x10

$$h \rightarrow x21$$

ld	x9,	240(x10)
add	x9,	x21, x9
addi	x9,	x9, 1
sd	x9,	240(x10)

(1) a	nlık			hr	
(R) fonk7 (S) anlık[11:5]	(R) kr2	kr1	fonk3	(S) anlık[4:0]	işkodu
2 4	10	10	3	9	3
0	9	21	0	9	51
1	[9	0	9	19
7	9	10	3	16	35

000011	110000	01010	011	01001	0000011
0000000	01001	10101	000	01001	0110011
000000	000001	01001	000	01001	0010011
0000111	01001	01010	011	10000	0100011

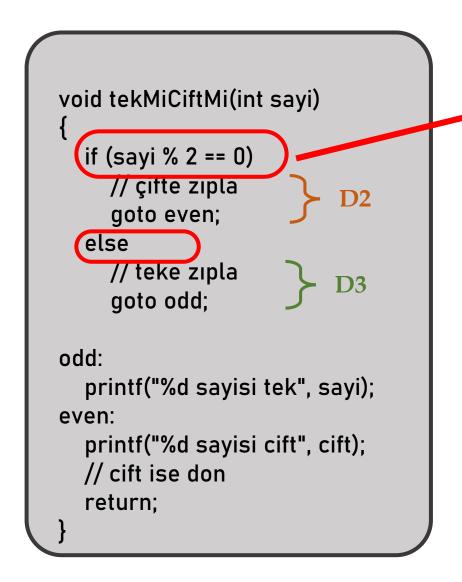

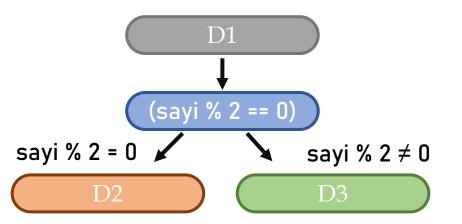
Mantıksal İşlem Buyrukları

Mantıksal İşlemler	C/Java Dili Karşılığı	RISC-V buyrukları
Sola kaydır	<<	sll, slli
Sağa kaydır	>>	srl, srli
Aritmetik sağa kaydır	>>	sra, srai
VE (bit düzeyinde)	&	and, andi
VEYA (bit düzeyinde)	1	or, ori
DIŞLAYAN VEYA (bit düzeyinde)	^	xor, xori
DEĞİL (bit düzeyinde)	~	xori

 $\mathbf{DE\check{G}IL}$ işlemini gerçekleştirmenin bir yolu her biti 1 olan bir sayı (FFFF FFFF FFFF FFFF $_{\mathrm{hex}}$) ile $\mathbf{DI\$LAYAN}$ \mathbf{VEYA} işlemi yapılmasıdır.

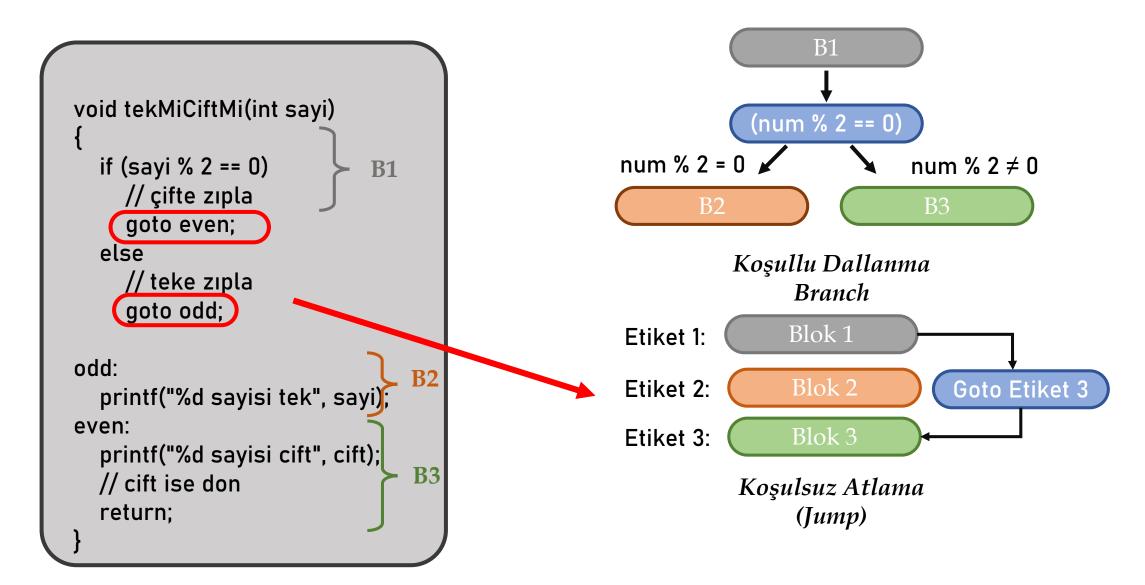
Dallanma Komutları

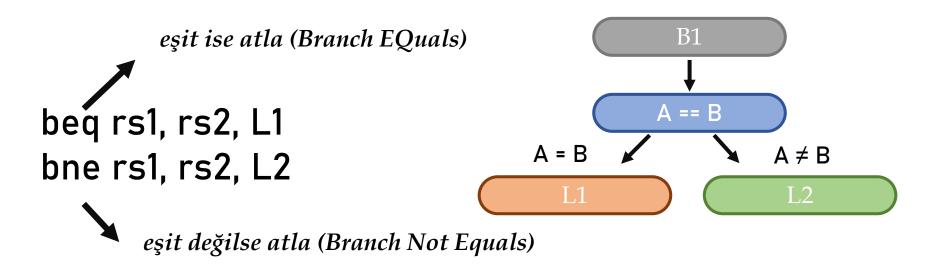

Koşullu Dallanma

Dallanma Komutları

Koşullu Dallanma Komutları

Döngü:

```
for (int i = 0; i < 20; i++) {
...
}
for (int i = 30; i >= 20; i--) {
...
}
```

eşit veya büyükse atla
bge rs1, rs2, L1
blt rs1, rs2, L2
küçükse atla

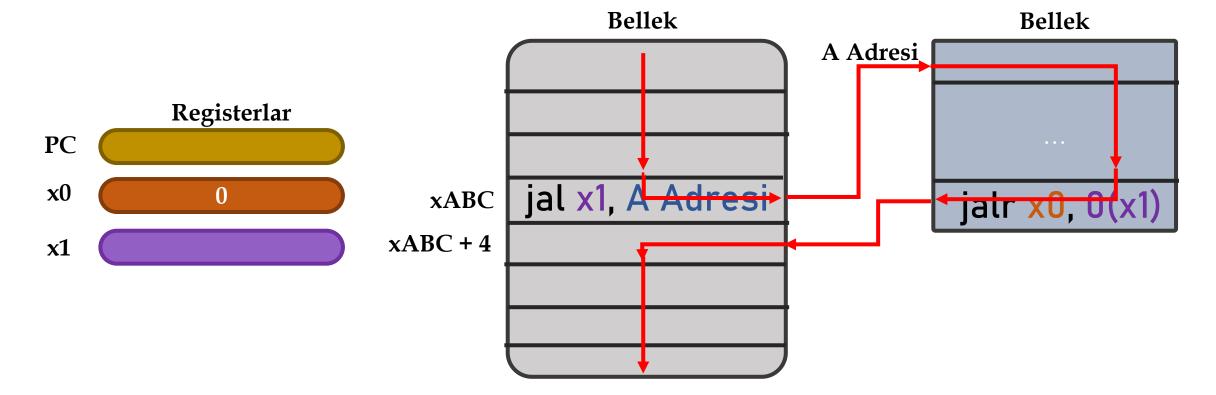
Koşulsuz Atlama

jal x1, A Adresi

Atla ve kaydet (*jump and link*) **komutu, A adresine** atlar ve dönüş adresini **x1**'e kaydeder.

jalr x0, 0(x1)

Registıra atla ve kaydet (*jump and link register*) komutu, x1 Registırındaki adrese atlar ve dönüş adresini x0'a kaydeder.

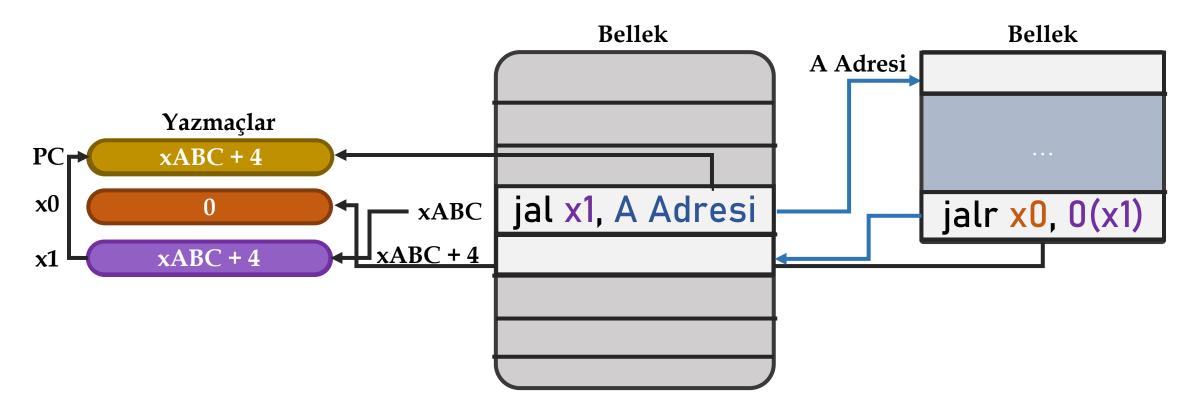
Koşulsuz Atlama

jal x1, A Adresi

Atla ve kaydet (*jump and link*) **buyruğu, A adresine** atlar ve dönüş adresini **x1**'e kaydeder.

jalr x0, 0(x1)

Yazmaca atla ve kaydet (jump and link register) buyruğu, x1 yazmacındaki adrese atlar ve dönüş adresini x0'a kaydeder.

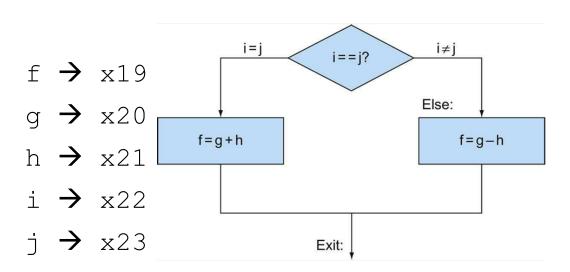

if-then-else Koşullu Dallanma Yapısının

Derlenmesi

```
if (i == j) {
    f = g + h;
}else{
    f = g -h;
}
```

```
bne x22, x23, else // i=j ise else'git
add x19, x20, x21 // f = g + h
beq x0, x0, exit // if 0=0 ise exit'e git
else:
sub x19, x20, x21 // f = g -h
exit:
```


Döngüler: While.

```
while (dizi[i] == k)
    i += 1;
```

```
k \rightarrow x24 dizi \rightarrow x25 (Base)
```

 $i \rightarrow x22$

- İlk adım dizi[i]'yi geçici bir registıra yüklemektir.
 - Ve dizi[i]'yi geçici bir registıra yükleyebilmemiz için önce dizi'nin base adresini bilmemiz gerekir.
- Adresi oluşturmak için i'yi dizi kaydının tabanına eklemeden önce, bayt adresleme sorunu nedeniyle i indeksini 8 ile çarpmamız gerekir.

```
Loop: slli x10, x22, 3 // Geçici register x10 = i * 8
```

- Döngünün sonunda bu komuta geri dönebilmemiz için ona «loop» gibi bir etiket eklememiz gerekir.
- dizi[i] adresini almak için x10'u ve dizi[] tabanını x25'e kaydetmemiz gerekir:

```
add x10, x10, x25 // x10 = dizi[i]'nin adresi
```

• Artık bu adresi dizi[i]'yi geçici bir registıra yüklemek için kullanabiliriz:

```
ld x9, 0(x10) // Geçici reg x9 = dizi[i]
```

• Bir sonraki komut döngü sorgusunu gerçekleştirir ve dizi[i] ≠ k ise exit etiketine atlar:

```
bne x9, x24, exit // eğer dizi[i] \neq k ise exit etiketine git
```

Döngüler: While

Aşağıdaki komut i'ye 1 ekler:

```
addi x22, x22, 1 // i = i + 1
```

• Döngünün sonu, döngünün tepesindeki **while** sorgusuna (loop etiketine) geri döner. Hemen arkasına **exit** etiketini ekliyoruz.

```
beq x0, x0, Loop // loop etiketine atla exit:
```

• Tüm While döngüsü

Fonksiyonlar (-ing. Functions)

Kodu kolayca **tekrar kullanabilmek** ve kod yazarken **tek bir hedefe** odaklanmak için programcılar **fonksiyon** adı verilen yapılardan faydalanırlar.

- x10-x17 arasındaki yazmaçlar fonksiyonlara parametre olarak verilen değerleri ve işlemlerin döndüğü değerleri (Return Values) barındırır.
- x1 fonksiyonunun döneceği adresi barındırır.

Program Yığını (Program Stack)

Çağrılan fonksiyon x8 ve x9 registirlarını kullanırsa (üzerine yazarsa) ne olur?

Program yanlış çalışır.

- →Fonksiyonlara ait veri program yığınında (-ing. stack) saklanır.
 - →Yığıt: Öğelerden son gelenin ilk işlem görecek biçimde üst üste yığıldığı varsayılan veri yapısı.
 - →Kodun belleğe saçılması fonksiyona ait yerel değişkenlerin program yığınına yazılması ile gerçekleşir.

Program Yığını

Yığın bellekte tutulur. Yığının bellekteki adresi **yığın işaretçisi** (-ing. stack pointer) ile belirtilir.

→RISC-V'de yığın işaretçisi **x2 yazmacında** tutulur.

Push: Yığının en üstüne veri eklemek.

Pop: Yığından en üstteki veriyi çıkarmak.

- →Yığın "yukarıdan aşağıya" doğru genişler.
 - → Push: Yığın işaretçisini **azaltır**.
 - → Pop: Yığın işaretçisini **artırır**.

RISC-V'de **push** ve **pop** komutkları yoktur.

→ Kaydet ve yükle komutkları kullanılır.

Program Yığını

```
sp \rightarrow x2
```

```
Çağıran fonksiyonun
                                                                            register değerlerini
                                            addi sp, sp, -16
                                                                            yığına kaydet.
                                                 x8, 8(sp)
int çağrılan_fonk(int x)
                                            sd
                                                 x9, 0(sp)
                                            sd
 int a = 5;
                                                                        // int a = 5
 int b = 8;
                                            addi x8, x0, #5
                                                                        // int b = 8
                                            addi x9, x0, #8
 return a + b + x;
                                                 x8, 8(sp)
                                                                            Çağıran fonksiyonun
                                                 x9, 0(sp)
                                            ld
                                                                            register değerlerini
                                            addi sp, sp, 16
                                                                            yığından geri yükle.
                                            add x9, x8, x9
                                                                        // x9 = a + b
```

add x10, x10, x9

// x10 = x + x9 = x + a + b

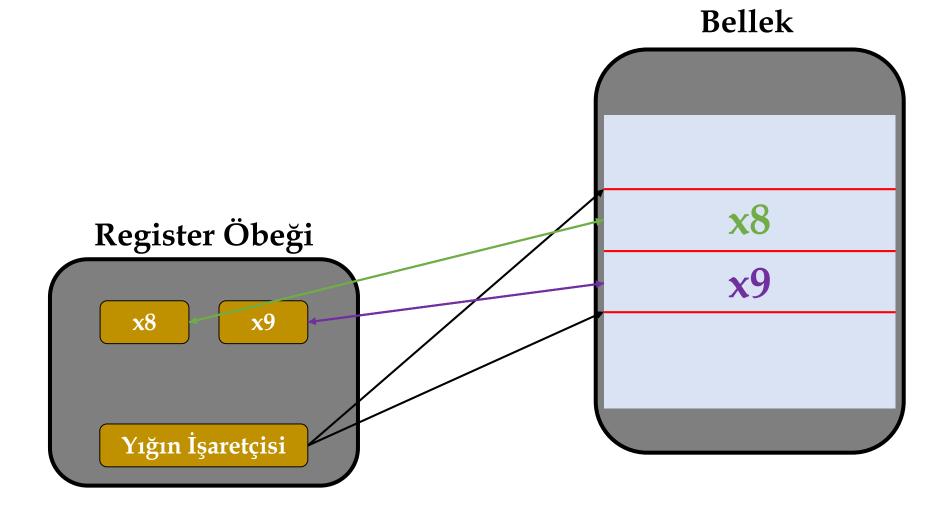
Program Yığını

```
addi sp, sp, -16
sd x8, 8(sp)
sd x9, 0(sp)
```

addi x8, x0, #5 addi x9, x0, #8

ld x8, 8(sp) ld x9, 0(sp) addi sp, sp, 16

add x9, x8, x9 add x10, x10, x9

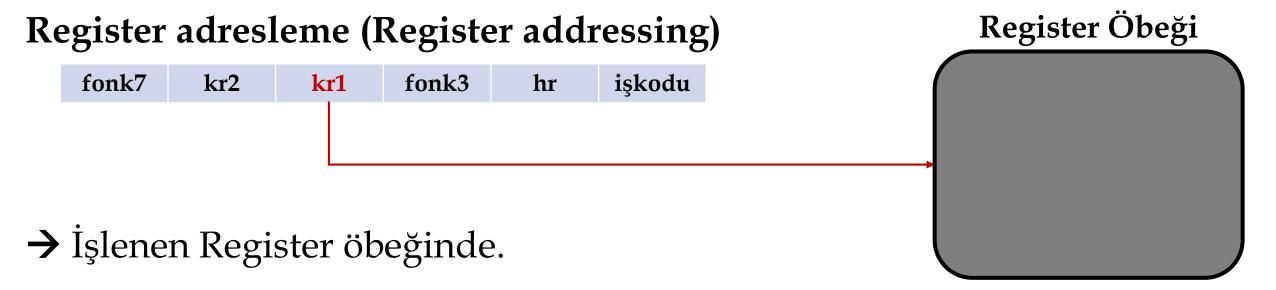

RISC-V Adresleme Kipleri

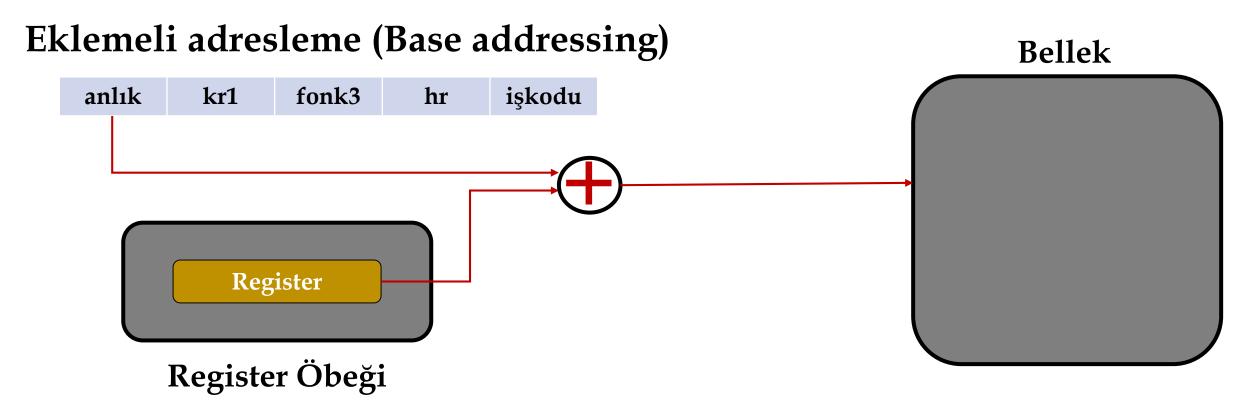
Anlık adresleme (Immediate addressing)

→ İşlenen komutun içinde.

RISC-V Adresleme Kipleri

→ İşlenen bellekte, bir registıra anlık değerin **eklenmesi** ile adresleniyor.

RISC-V Adresleme Kipleri

Göreceli Adresleme (PC-relative addressing) Bellek anlık [11:5] anlık [4:0] işkodu iş3 ky1 ky2 Program Sayacı Register Öbeği

→ Dallanma adresi program sayacı ve anlık değerin toplamı olarak hesaplanır.

Özet

- Bilgisayarların Dili: Komut Kümesi Mimarisi
- Von Neumann ve Harvard Mimarileri
- RISC ve CISC Mimariler
- Sabit ve Değişken Boyutlu Komutlar
- RISC-V İşlemleri
 - Aritmetik İşlemler
 - Bellek İşlemleri
- RISC-V İşlenenleri
 - RISC-V Registırları
 - Anlık Değerler
- RISC-V Bellek Adreslemesi
 - Bayt adresleme
 - Adres hizalaması
- RISC-V Komutları
 - RISC-V Komut Kodlaması
 - RISC-V Komut Formatları

- RISC-V Dallanma Komutları
- RISC-V Mantıksal İşlem Komutları
- İşlevler ve Program Yığıtı
- RISC-V Adresleme Kipleri